

اقوام ایرانی / ۳

قوم ترکمن

نوشت

حسین یوسفی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۱

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱ - ۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: قوم ترکمن

نویسنده: جعفر یوسفی

طراح جلد: پریسا رسولی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۱)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۴

چاپ: صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران:

خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۱۵۰۰

کاغذ تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۱۰۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ. هرگونه نسخه برداری اعم از تیراژ و باربوسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی و اقتباس در گیومه در مستندنویسی و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: یوسفی، جعفر، ۱۳۳۲ -

عنوان و نام پدیدآور: قوم ترکمن / نوشته جعفر یوسفی -

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۱۵۱ ص.

فروست: اقوام ایرانی؛ ۳.

شابک: 978-964-303-452-8

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۲۵] - ۱۲۸.

موضوع: ترکمانان -- ایران.

موضوع: ترکمانان -- ایران -- تاریخ.

موضوع: ترکمانان -- ایران -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۵ ی ۹ ت ۷۲/ DSR

رده بندی دیوبی: ۹۵۵/۹۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۷۳۸۱

فهرست مطالب

۷.....	پیشگفتار ناشر.....
۱۱.....	مقدمه.....
۱۵.....	۱. تاریخچه.....
۱۸.....	پراکندگی جمعیت.....
۲۰.....	طوایف و تیره‌ها.....
۲۵.....	۲. هویت قومی.....
۲۶.....	جایگاه زبان.....
۳۱.....	دین و مذهب.....
۳۳.....	نژاد.....
۳۴.....	تاریخ مشترک.....
۳۷.....	ساسانیان و غزنویان.....
۳۸.....	سلجوقیان.....
۴۰.....	هجوم مغولان.....
۴۱.....	خوارزمشاهیان.....
۴۱.....	تیموریان.....
۴۲.....	قره‌قویونلو و آق‌قویونلو.....
۴۳.....	دوره صفویه.....

۴۴	دوره افشاریه
۴۵	دوره قاجاریه
۴۸	دوره پهلوی
۵۲	انقلاب اسلامی
۵۷	تعلق به سرزمین
۶۵	فرهنگ قومی
۶۶	ترانه‌های قومی
۷۰	ضرب‌المثل‌ها
۷۸	لباس و پوشش
۸۱	جشن‌ها، اعیاد و مناسبت‌ها
۸۹	آداب و رسوم
۹۰	آداب و رسوم ماه مبارک رمضان
۹۳	رسومات ازدواج
۱۰۲	آداب غذا خوردن
۱۰۴	آداب تولد فرزند
۱۰۵	مراسم متوفی
۱۰۷	اسامی و نام‌گذاری
۱۰۹	مشاهیر
۱۱۴	صنایع دستی
۱۲۱	جایگاه ادبیات ملی
۱۲۱	شعر
۱۲۵	شاعران
۱۳۱	جنبش‌های ملی
۱۳۳	دفاع از انقلاب و دفاع مقدس
۱۴۱	فهرست منابع
۱۴۷	نمایه

پیشگفتار ناشر

اگرچه به ظاهر رنگ و لعاب‌های الگوی فرهنگی - قومی کشور ایران، گوناگون، رنگارنگ و با نقش‌های خاص خود یگانه و بیگانه از هم می‌نماید ولی در اصل همانند فرش‌های چشم‌نواز و نفیس ایرانی است که زیر یک سقف حیات یافته و سرنوشت تاریخی - فرهنگی واحدی را رقم زده‌اند.

درباره اقوام ایرانی تاکنون بحث‌های زیادی شده که در آن‌ها می‌توان بدینانه‌ترین تا خوشبینانه‌ترین دیدگاه‌ها را مشاهده کرد. علت این امر آن است که برخی با نگاه سیاسی به این موضوع پرداخته و سعی کرده‌اند به مؤلفه‌هایی از شروع قومی تکیه کنند که در راستای گرایش‌های سیاسی قرار دارد. در کنار این مسئله، قدرت‌های خارجی که در تفرقه‌انگیزی میان ایرانیان همواره نقش اساسی داشته و اقتدار و یکپارچگی ایران اسلامی را برنمی‌تابانند در تقویت و توسعه نگرش‌های

بدینانه به تنوع قومی، تلاش‌های زیادی کرده‌اند.

بررسی این دیدگاه درباره تنوع قومی ایرانی نشان می‌دهد که اکثر آن‌ها نگرش جزئی و تک‌عنصری به تنوع قومی دارند، در حالی که نگرش صحیح به مسئله تنوع قومی با نگاه جزء در کل معنا و مفهوم پیدا می‌کند، زیرا عنصری است که در ترکیب با سایر عناصر هویتی ایرانی نمود پیدا می‌کند. به عبارتی شاخه‌ای از درخت توهمند ایران زمین و نقشی بر فرش کثیرالنقش ایران است. اگر ایران را به صورت کثرت در وحدت نبینیم، نه تنوع قومی معنا پیدا می‌کند و نه ایرانی بودن.

فرهنگ همه اقوام ایرانی، با وجود اندک تفاوت‌هایی، در اثر زندگی مشترک هزاران ساله به یک کل واحد تبدیل شده است. عمق این پیوستگی به حدی است که نه مدرنیسم توانسته کلیت آن را در هم بریزد و نه مناقشات سیاسی.

بنابراین اگر تنوع قومی صرفاً از منظر تنوع قومی نگریسته شود خروجی آن، تجزیه‌طلبی، فزونی طمع استکباری و نادیده گرفتن سایر ابعاد و اندام پیکره ایرانی بودن است. اگر تنوع قومی را یکی از ویژگی‌های عرضی ایران زمین ببینیم باز هم برون‌داد آن، ایران ناقص و خارج شدن از گردونه سرنوشت ایران زمین است. از این منظر تعدادی از محققان از جمله ریچارد تابر - محقق و ایران‌شناس معاصر - معتقدند: «گروه قومی به عنوان اصطلاحی که از گفتمان جامعه‌شناختی غربی

به عاریه گرفته شده، برای مقولات بنومی در ایران مضمومی
 نارسا و مانع تحلیل ظرافت‌ها و ابهامات است» (به نقل از:
 احمدی، ۱۳۸۲، ۱۷۱-۱۷۶).

چنانچه تنوع قومی را عنصری از عناصر واحد سیاسی و
 فرهنگی ایران یا به مثابه یک ویژگی ذاتی ایران بنگریم آن
 وقت نتیجه چنین دیدگاهی یک ایران کامل، مقتدر، یکپارچه،
 زنده و پویا خواهد بود. شاید از همین منظر، تدوین‌کنندگان
 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با توجه به تجربه‌ای که از
 تاریخ کشور داشته‌اند و با عنایت به چنین رهیافتی، تنوع قومی
 را با عبارت اقلیت ذکر نکردند؛ زیرا ایران سرزمینی برای
 همه ایرانیان است و کثرت آن در وحدت و وحدت آن در
 کثرت معنا پیدا می‌کند. بر همین اساس از نظر بنیانگذار
 جمهوری اسلامی، امام خمینی (ره) در نظام سیاسی ایران
 هیچ‌گونه اجحافی به اقوام روا داشته نخواهد شد. همه با هم
 برادرند و از حقوق مساوی برخوردارند. چنانکه معظم‌له
 فرموده بودند: «کردها و سایر دسته‌جاتی که هستند و زبان‌های
 مختلف دارند، این‌ها همه برادران ما هستند و ما با آن‌ها هستیم
 و آن‌ها با ما هستند و همه اهل یک ملت و اهل یک مذهب
 هستیم» (خمینی (امام)، ۱۳۶۷، ۲۶۲). از همین منظر است که
 مقام معظم رهبری نیز وجود اقوام مختلف در ایران را یک
 قوت تلقی کرده‌اند.

بنابراین می‌توان ادعا کرد که هویت ملی و فرهنگی و اسلامی ایرانیان و عناصر تشکیل‌دهنده آن در این راه، در هم‌بستگی مسالمت‌آمیز اقوام و اتحاد مستحکم آنان در سراسر ایران همواره نقش و کارکرد اصلی را داشته‌اند.

ریشه تاریخی، نژاد مشترک، فرهنگ ملی، دین، مشاهیر ملی، آرمان سیاسی مشترک، زبان هماهنگ‌کننده، تعلق به سرزمین، و اشتراک نمادها در لایه‌های مختلف زندگی و...، مؤلفه‌های هویت‌بخش هر ایرانی علی‌رغم تفاوت‌های آن‌ها است.

مجموعه «اقوام ایرانی» می‌کوشد با مروری اجمالی بر آنچه برشمرده شد، زمینه آشنایی هرچه بیشتر «اقوام» را به‌عنوان گل‌هایی از گلستانی به نام «ایران» فراهم آورد.

شرکت سهامی کتابهای جیبی

مقدمه

ترکمن‌ها ابتدا جزئی از نژاد زرد بوده و بنابر نظر مورخان، در آسیای جنوب شرقی (حوالی چین) می‌زیستند. در این سال‌ها به دنبال اضمحلال امپراتوری گوگ ترک، گروهی از ترک‌ها که «اغوز» نامیده شدند، از آنان جدا شده و از ناحیه ارخون به طرف آرال و سیر دریا (سیحون) کوچ کرده و بعداً به قسمت‌های جنوبی آمودریا (جیحون) و مرو مهاجرت کرده‌اند. مهاجرت ترکمن‌ها به سوی رود اترک و گرگان در قرن نهم هجری آغاز گردید. در آن ایام ترکمن‌های گوگلان، یمرلی و آل‌علی به جلگه‌های اطراف کویت‌داغ کشیده شدند. اندکی بعد ترکمن‌های ساریق، ارسای و سالر به جلگه‌های اطراف قوچان و بجنورد روی آوردند و این کوچ و مهاجرت تا امضای قرارداد مرزی آخال بین ایران و روسیه در سال ۱۸۸۱ م. ادامه داشت. هم‌اکنون نیز ترکمن‌های ایران در استان گلستان از شرق دریای

خزر تا ناحیه مراوده تپه و از سمت جنوب شرق تا کوه‌های بالیزان سکونت دارند. گروهی از ترکمن‌ها ساکن جرگلان به‌شورده هستند که در نتیجه جنگ جهانی اول و انقلاب بلشویکی شوروی به این سمت مهاجرت کرده‌اند.

لذا تاریخ مهاجرت ترکمن‌ها نشان می‌دهد که آن‌ها طی قرن‌ها در سرزمین اجدادی اقوام ایرانی: پارت‌ها، داهه‌ها، ماساگت‌ها، آلان‌ها، آس‌ها و خراسانی‌ها می‌زیسته‌اند و بدین لحاظ میراث‌دار فرهنگ و تمدنی کاملاً ایرانی بوده‌اند و به قول آ. یو. یاکوبوفسکی در شکل‌گیری و توسعه این تمدن، نقش ترکمن‌ها کمتر از سایر اقوام نبوده است. همچنین این قوم با توجه به حضور و نقشی که در زندگی سیاسی سرزمین ایران داشته، سرنوشت و خاطرات مشترکی با سایر اقوام ایرانی دارد. ارتباط ترکمن‌ها با حکومت‌های سلجوقیان، قره‌قویونلو، آق‌قویونلو، تیموریان، افشاریه، قاجاریه و حضور کم‌وبیش آن‌ها در تحولات سرنوشت‌سازی مانند مشروطیت، نهضت ملی نفت و انقلاب اسلامی، هویت سیاسی مشترکی با سایر اقوام ایرانی به آن‌ها داده است. همچنین در جهت دفاع از تمامیت ارضی مانند سایر غیور مردان و زنان این سرزمین در نبردهای مختلف ضد استعماری و مقابله با اشغالگران و نیز در دفاع مقدس نقش بسزایی ایفا کرده‌اند. با چنین فراز و نشیب‌هایی اکنون قوم ترکمن ایران در کنار سایر اقوام، خود

را ایرانی می‌داند و منافع خود را در پیوستگی به هم و یگانگی می‌جوید. بررسی کلی نیز نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی مانند داشتن سرزمین مشترک با ایرانیان و زندگی در یک محدوده جغرافیایی، وجود دین مشترک اسلام و پایبندی ترکمن‌ها به مسائل دینی، تاریخ مشترک هزار ساله ترکمن‌ها با ایرانیان، وجود خاطرات تلخ و شیرین زندگی در یک سرزمین، اشتراکات زیاد ترکمن‌ها با ایرانیان در آداب و رسوم به دلیل داشتن دین مشترک و سرزمین و تاریخ مشترک، گسترش زبان فارسی در کنار زبان ترکمنی از طریق صدا و سیما، روزنامه و مجلات در منطقه ترکمن‌شین، اجرای طرح‌های عمرانی و اجتماعی، توجه بیشتر دولت مرکزی به منطقه و اجرای پروژه‌های مختلف و مشارکت ترکمن‌ها در برنامه‌ریزی‌های توسعه اقتصادی و عمران منطقه‌ای، اجرای عدالت اجتماعی، ایجاد فرصت برابر در جذب نیروها و به کارگیری آن‌ها بدون احتساب مسائل قومی و مذهبی، عدم تقسیم و درجه‌بندی شهروندان، شایسته‌سالاری و برابری در فرصت‌ها برای احراز سمت‌های کلیدی کشور و... عوامل همگرا و وحدت‌بخش قوم ترکمن با سایر اقوام در سرزمین ایران است.